

Hannah Arendt

Sorumluluk ve Yargı

Türkçesi: Müge Serin

İÇİNDEKİLER

Prolog	7
--------------	---

I

SORUMLULUK

Diktatörlük Koşullarında Kişisel Sorumluluk	19
Ahlak Felsefesinin Bazı Sorunları	49
Kolektif Sorumluluk	137
Düşünme Etkinliği ve Ahlaki Değerlendirmeler	147

II

YARGI

Little Rock Üzerine Düşünceler	177
VEKİL: Sessizliğin Vebali?	197
Auschwitz Yargılanıyor	209
Rüzgâr Eken Fırtına Biçer	237
NOTLAR	255

Prolog*

Avrupa medeniyetine katkımın takdiri olarak Sonning Ödülü'ne layık bulunduğum yönündeki hayli şaşırtıcı haberi aldığımdan beri, bu kararınıza cevaben ne söyleyebileceğimi bulmaya çalışıyorum. Bir taraftan kendi hayatımın perspektifinden, diğer taraftan bu gibi kamu etkinliklerine ilişkin genel yaklaşımım açısından dikkate alındığında, yüzleşmek durumunda kaldığım basit olgu, bende kısmen çelişen o kadar çok tepki ve düşünce uyandırdı ki, bu ödülü kabullenmek benim için kolay olmadı. Dünya ne zaman bize hakiki bir hediye sunsa, bizi aciz bırakan esas minnettarlığı ayrı tutuyorum. Hakiki bir hediye bize durup dururken gelir; Talih [*Fortuna*] güldüğünde, bilinçli ya da yarı bilinçli olarak el üstünde tuttuğumuz amaçlarımızı, beklentilerimizi ya da hedeflerimizi görkemli umursamazlığıyla hiçe sayar.

Bahsettiğim çelişkili duygu ve düşünceleri açıklığa kavuşturmaya çalışayım. Tam anlamıyla biyografik bir giriş yapacağım. Otuz beş sene önce Avrupa'yı zorunlu olarak terk etmiş ve daha sonra tamamen gönüllü ve bilinçli olarak –sahip olduğu Cumhuriyet rejimi bir insanlar hükümranlığı değil, gerçek bir hukuk yönetimi olduğundan dolayı– Amerika Birleşik Devletleri vatandaşı biri için, Avrupa medeniyetine katkısının tanınması önemsiz bir mesele sayılmaz. Göçmenlik ve vatandaşlığa kabul arasındaki bu ilk kritik yıllarda öğrendiklerim, takriben, Kurucu Babaların politik felsefesinden öğrendiğim şeylerden ibarettir. Beni ikna eden de

---

* 1975 yılında Danimarka'nın Sonning Ödülünü alan Hannah Arendt'in ödül kabul konuşmasıdır.

homojen nüfusları, organik tarih anlayışları, neredeyse kesin sınıf ayrımları ve devlet aklı (hikmet-i hükümet) mefhumunu içselleştirmiş ulusal egemenlikleriyle ayırt edilen Avrupa ulus-devletlerinden tümüyle farklı bir politik topluluğun fiili varlığı olmuştur. Bıçak kemiğe dayandığında ulusun *kutsal bütünlüğü* lehine farklılıkların feda edilmesinin şart olduğu fikri, baskın etnik grubun asimilasyon gücünün bir zamanlar kazandığı en büyük zafer, ancak şimdi, –Birleşik Devletler yönetimi de dahil– tüm yönetimleri bürokrasilere dönüştüren bambaşka bir tehdidin baskısı altında unufak olmaya başladı. Hukukun ya da insanların değil, anonim ofislerin ya da bilgisayarların yönetiminin öznesiz tahakkümü, bürokrasilerin özgürlüğe ve ortak yaşamın hayal edilebilmesi için gereken asgari medeniliğe karşı oluşturduğu tehdit, belki de önceki tiranlıkların en rezil keyfiliklerinden daha ciddi bir tehlikedir. Ne var ki, egemenliğiyle tüm yönetim biçimlerini gerçekten ortadan kaldırmakla, “sönümlendirmekle” tehdit eden –önceleri dehşetengiz nitelikleri ancak titiz bir incelemeyle tespit edilebilecek iyi niyetli ideolojik bir hayalden ibaret– teknokrasıyla birleşen büyüklüğü şüphe götürmez bu tehlikeler, Birleşik Devletler’e geldiğim dönemde henüz gündelik politikanın gündeminde değildi. Beni bilhassa etkileyense, asimilasyona uğrama bedelini ödemek zorunda kalmadan vatandaş olma özgürlüğüydü.

Sizin de bildiğiniz gibi ben bir Yahudiyim, gördüğünüz üzere *feminini generis* [dişil cins], aksanımdan da anlaşılacağı gibi Almanya’da doğmuş ve eğitim görmüş biri, oluşumunda Fransa’da geçirdiği sekiz uzun ve oldukça mutlu yılın da payı olan bir varlık. Avrupa medeniyetine ne kattığımı bilmiyorum, ama bütün bu yıllar boyunca, ardımdaki Avrupalı fona tüm ayrıntılarını gözeterek kimi zaman neredeyse polemikçi bir inatçılığa varan müthiş bir ısrarla tutunduğumu itiraf ediyorum. Bunun nedenine gelince, takdir edersiniz ki insanlar arasında yaşadım, genellikle de eski dostların arasında hayatımı sürdürdüm, oysa onlar tam tersini yapmak için çok uğraşıyorlardı: “Gerçek Amerikalılar” gibi davranmak, işitilmek ve bizzat öyle hissetmek için ellerinden geleni yapıyorlardı. Genellikle basit alışkanlığın tesiri altında hareket ediyorlardı;

ait olmak istiyorsan o milletin mensuplarına benzemek zorunda kaldığın ulus-devlette yaşamaya alışmışlardı. Benim sorunum, ait olmayı hiçbir zaman, hatta Almanya'da bile istememiş olmamdı. Bu nedenle sıra özleminin bütün göçmenler arasında doğal olarak oynadığı önemli rolü, özellikle de politik geçerliliğini yitirdiği ABD'de ulusal kökenin toplumdaki ve özel hayattaki en güçlü bağa ne sebeple dönüştüğünü anlamakta zorlandım. Bununla birlikte, etrafımdakiler için bir ülke, belki bir peyzaj, bir alışkanlıklar ve gelenekler kümesi, en önemlisi de bir zihniyet olan şey, benim için bir dildi. Ve Avrupa medeniyeti için bilinçli olarak bir şey yapmışsam eğer, bu, Almanya'dan firar ettiğim andan itibaren, kullanmamın önerildiği ya da kullanmaya zorlandığım herhangi bir dile anadilimi asla değişmemeyi bilhassa amaç edinmiş olmamdır. Bana öyle geliyor ki çoğu insan için, özellikle de dillere yönelik kayda değer bir yeteneği olmayan herkes için, anadili, öğrenim yoluyla edinilecek herhangi bir dil adına güvenilir tek ölçüttür. Bunun böyle olmasının nedeni basittir; gündelik dilde kullandığımız kelimeler, kullanımımızı abes klişelerden sakınarak yönlendiren özgül ağırlıklarını, bir başkasını değil sadece o hususi dili kutsayan muazzam şiir hazinesinden kendi kendine ve emsalsiz doğan çok katmanlı çağrışımlar içinden alır.

Kendi hayatım açısından değerlendirildiğinde kaçınılmaz olarak öne çıkan ve özel dikkat gerektiren ikinci konu ise, bu ödülle bahsedilen itibarı borçlu olduğum ülkeyle ilgilidir. Nazilerin Avrupa'yı fethetmesiyle doğan son derece tehlikeli meseleleri Danimarka halkının ve Danimarka hükümetinin ele alış ve çözüm biçiminin özgünlüğü beni her zaman büyülemiştir. Sizlerin elbette benden daha iyi bildiğiniz bu sıradışı hikâyenin, erk ile şiddet arasındaki ilişkileri ele alan tüm politika bilimi derslerinin zorunlu okumaları arasında yer alması gerektiğini çok sık düşünmüştür. Erk ile şiddet arasında eşitlik kurmak yaygın bir eğilimdir ve sadece politik teorinin değil, politik pratiğin de belli başlı yanlış sanılarından biridir. Tam aksine, sizin tarihinizin bu perdesi, şiddet içermeyen eylemin ve çok daha üstün şiddet araçlarına sahip bir hasma karşı direnişin özünde mevcut müthiş güç potansiye-

linin son derece öğretici bir örneğini sunuyor. Söz konusu mücadelenin en görkemli zaferiyle “Nihai Çözüm” engellendiğinden, üstelik Danimarka topraklarındaki Yahudilerin neredeyse hepsi kurtulduğundan, felaketi atlatan Yahudilerin bu ülke ile kurdukları çok özel bağı doğal karşılamak gerekir. Zira Danimarka’daki Yahudiler kökenleri ne olursa olsun gözetilmiş, hem Danimarka vatandaşı Yahudiler hem de Almanya’dan gelen vatansız mülteciler savunulmuştu.

Bu hikâyede özellikle etkileyici bulduğum iki şey var. *Birincisi*, savaş başlamadan önce Danimarka’nın mültecilere hiç de iyi davranmadığı gerçeğini teslim etmek gerek; diğer ulus-devletler gibi Danimarka da onlara ne vatandaşlık hakkı tanımış ne de çalışma izni vermişti. Anti-semitizmin yokluğunda bile, yabancılar olarak Yahudiler hoş karşılanmamıştı. Ama başka hiçbir yerde saygı duyulmayan sığınma hakkı, belli ki burada kutsal sayılıyordu. Çünkü Naziler, sınırdışı edilmek üzere öncelikle sadece vatansız kişileri, yani vatandaşlıktan çıkardıkları Alman mültecileri talep ettiğinde Danimarkalılar, artık Alman vatandaşı olmayan bu mülteciler üzerinde Nazilerin Danimarka onaylamadığı takdirde hiçbir hakkı olmadığını ifade etmişti. *Ve ikincisi*, Nazilerin işgali altındaki Avrupa’da allem edip kalem edip kendi ülkelerinde yaşayan Yahudilerin çoğunu kurtarmayı başarmış birkaç ülke mevcutsa da, sanırım, yönetenlerine bu konu hakkında ne düşündüklerini açıkça söylemeye cüret edenler sadece Danimarkalıydı. Nitekim ülkedeki Alman yetkililer silahlı direniş ya da gerilla taktikleriyle tehdit edilmedikleri halde, kamuoyunun baskısı altında fikirlerini değiştirmişlerdi; artık itibar görmüyorlardı, bilhassa hor gördükleri şey tarafından alt edilmişlerdi: özgürce ve açıkça dile getirilen salt sözcükler. Başka hiçbir yerde bu olmamıştı.

İzninizle şimdi bu değerlendirmelerin öteki yüzüne geleyim. Bugünkü seremoni kuşkusuz kamusal bir etkinlik, dolayısıyla da ödülü alan kimseye bahsettiğiniz onur, onun toplumca tanındığını ifade ediyor, nitekim bu durumla beraber, söz konusu kişi bir kamu figürüne dönüşüyor. Korkarım ki seçiminiz bu bakımdan tartışmaya açık. Hassas bir mevzu olan liyakat sorununu burada

gündeme getirmek istemiyorum; eğer doğru anlıyorsam bu onur bize alçakgönüllülük üzerine etkileyici bir ders verir, çünkü kendimizi yargılamanın bize düşmediğini, başkalarının başarılarını yargılamak için uygun, kendi başarılarımızı yargılamak içinse uygun olmadığını imler. Bu zaruri alçakgönüllülüğü göstermeye çoktan razıyım, çünkü kendini bilebilen bir insanın bulunduğuna hiç inanmadım, sonuçta kimse kendine başkalarına görüldüğü gibi görünmez. Sadece zavallı Narcissus, yansıyan imgesine kanmaktan kendini alıkoyamayarak bir serabın aşkıyla eriyip solacaktır. Fakat kimsenin kendi durumunun yargıçı olamayacağını gün gibi açık gerçeği karşısında alçakgönüllülüğü benimsemeye razı olsam bile, yargı yetimden külliyen vazgeçmeye, iman sahibi bir Hıristiyan'ın zikretmesi muhtemel sözlerle, "Ben kimim ki yargılayayım?" demeye razı değilim. Tümüyle kişisel, bireysel eğilimler gereği, sanırım şair W. H. Auden ile hemfikirim:

Kamusal mekânlardaki müstakil yüzler
Daha bilge ve daha güzeldir
Müstakil mekânlardaki kamusal yüzlerden.*

Başka bir ifadeyle, kişisel mizaç ve eğilimlerim gereği –nihai yargılarımızı olmasa da önyargılarımızı ve içgüdüsel dürtülerimizi ister istemez şekillendiren doğuştan gelen psişik özellikleri kastediyorum–, kamusal alandan kaçınıyorum. Kitaplarımdan bazılarını okumuş olanlar, politik eylemin ve söylemin tezahür edeceği uygun bir uzam sunduğu için kamusal alanı övdüğümü ve hatta yücelttiğimi hatırlayıp, söylediklerimi yanlış ya da samimiyezsiz bulabilirler. Ne var ki, teori ve kavrayış gerektiren meselelerde, olayların dışındakilerin ve basit seyircilerin, önlerinde ya da çevrelerinde meydana gelmekte olanların gerçek anlamına daha keskin ve derin bir sezgiyle nüfuz etmeleri az rastlanır bir şey değildir. Tüm dikkatlerini, gerektiği gibi, parçası oldukları olaylara veren asıl failer ve katılımcılar aynı ölçüde yetkin olamayabilir. Yaygın

* W. H. Auden'in "Shorts" adlı şiirinden.

tabirle, “politik hayvan” olmadan da, politikayı anlamak ve politika hakkında düşünmek gayet mümkündür.

Çok farklı iki eğilim, sözünü ettiğim kökensel dürtüleri –dilerseniz doğum kusurları diyelim– bilhassa destekliyordu. Her iki eğilim de kamusal her şeyin aleyhinde olduğundan, doğaldır ki bu asrın yirmili yıllarında, Birinci Dünya Savaşı sonrası dönemde keşiştiler, ki o zaman bile, en azından dönemin genç kuşağı, yaşadıkları devri Avrupa’nın gerilemesinin alameti olarak görüyordu. Felsefe eğitimi alma kararım sıradan bir seçim olmamakla birlikte, eşine az rastlanır değildi asla. Tefekkür hayatı (*bios theōrētikos*), yani temaşaya dayalı yaşam biçimine bağlılık, ben bunu bilmiyor olsam da, kamuya karşı özverisizliğin örtük ifadesi addediliyordu. Kadim Epikür’ün filozofa nasihati, “gizli yaşa” (*lathē biōsas*), çoğu zaman bir ihtiyat tavsiyesi zannedilerek yanlış anlaşılır. Aslında, düşünürün yaşam biçiminden doğal olarak doğan bir konumdan bahsedilmektedir. Çünkü diğer insan etkinliklerinden ayrı olarak düşünmenin kendisi görünmeyen, kendini dışavurmayan bir etkinliktir. Dahası, onu görünmeye sevk eden hiçbir *itki* içermediği gibi, başkalarıyla iletişime geçme dürtüsünün en kontrollü türünden bile yoksundur; bu anlamda belki de emsalsizdir. Düşünme, Platon’dan beri, kendimle aramdaki sessiz diyalog olarak tanımlanmıştır; kendime eşlik edebilmemin ve kendime yetmemin biricik yoludur. Felsefe kendi başınlık gerektiren bir meşgaledir ve ona duyulan ihtiyacın geçiş dönemlerinde doğmasını doğal karşılamak gerekir. Zira bu gibi zamanlarda insanlar, dünyanın sarsılmazlığına ve dünyada oynadıkları rolün önemine güvenmekten vazgeçerler. Keza aynı felsefe ihtiyacının, insan yaşamının genel koşullarını sorgulayan, buna bağlı olarak da kökeni dünyada ortaya çıkan ilk insanlara dayanan sorunun olağandışı bir dokunaklılık kazandığı sırada duyulması da yadırganamaz. Hegel haklı olabilir: “Minerva’nın baykuşu ancak alacakaranlık çöktüğünde kanatlarını açar.”

Fakat 1920’lerin Avrupa’sına alacakaranlığın çöküşü, kamu sahnesinin kararması, kesinlikle sessizlik içinde gerçekleşmemiştir. Tam aksine, kamu sahnesinin ekseriyetle iyimser kamu açıklama-

larıyla bu denli dolup taşıdığına hiç rastlanmamıştı. Havayı hareketlendiren gürültü, farklı birer gelecek fikri vaat eden iki muhalif ideolojinin propaganda sloganlarından ibaret değildi; saygın siyasetçilerin gerçekçi beyanlarını, dahası, merkezin solundan, merkezin sağından ve merkezden gelen açıklamaları ihtiva ediyordu. Bunun topyekûn bıraktığı net etki ise, dinleyicilerin zihinlerinin iyiden iyiye bulandırılmasına ilaveten, temas edilen her meselenin içinin boşaltılmasıydı. Kamusal her şeyi adeta otomatiğe bağlanmışçasına reddetme, kendilerine “kayıp kuşaklar” diyenlerin yaşadığı 1920’lerin Avrupa’sında bir hayli yaygındı. “Kayıp kuşaklar” olarak anılanlar tüm ülkelerde elbette azınlıktı ve nasıl değerlendirildiklerine bağlı olarak avangard ya da elit addediliyorlardı. Az sayıda olmaları, dönemin iklimini yeterince karakterize etmedikleri anlamına gelmediği gibi, “kükreyen yirmilerin” ilginç bir şekilde yaygın yanlış temsilinin, bu yılların yüceltilmesinin ve 1930’ların büyük felaketlerinden önce tüm politik kurumların dağıldığının neredeyse tamamen unutulmasının sebebinin açıklaması olabilir. O zamanların kamu-karşıtı (*anti-public*) ikliminin tanıklıklarına şiirde, sanatta ve felsefede rastlanılabilir; Heidegger’in “kendiliğin sahici varlığı” (*authentic being of the self*) karşısına koyduğu “Onlar”ı (*das Man*) keşfettiği, Fransa’daki Bergson’un “genel olarak sosyal yaşamın, özel olarak dilin gerekliliklerinden” “temel ben’i kurtarmak” zorunluluğunu duyduğu on yıldır bu. Auden, yine aynı on yılın İngiltere’sinde, malumu ilam olacağını düşündüklerinden birçok kişinin dile getirmeye bile tenezzül etmeyeceklerini dört dizede söylemişti:

Barış ve Aşk kabilinden sözcüklerin hepsi,
Tüm akli başında olumlayıcı sözler,
Kirlentildi, saygısızlığa uğradı, küçük düşürüldü,
Ürkütücü mekanik tiz bir sese indirgendiler.

Tarihsel olarak konumlandırmayı ve tarihsel olgulara dayandırılabilmeyi denediğim bu tür eğilimler –ayrışıklıklar? beğeniler?–, yaşamın gelişim yıllarında huy edinildikleri takdirde, ilerleyen yıllarda çok ciddi bir raddeye varabilir, gizlilik ve anonimlik

tutkusuna yol açabilirler ve yalnızca sır olarak tanımlanan şeyler sizi ilgilendirmeye başlar: “Aşkını anlatmak için asla uğraşma/ Ancak anlatılmamış bir aşk var olabilir”* ya da “Bahşetmek istiyorsan kalbini bana/ O zaman başlamalı gizliden gizliye.”** Sanki toplumca tanınan bir isim olmanın, diğer bir deyişle şöhretin, sizi Heidegger’in “Onlar” dediğinin sahteliğiyle lekelemesi, Bergson’un “sosyal ben” dediğine indirilmesi, sözlerinizi Auden’in dizelerinde geçen “ürkütücü mekanik tiz sesin” kabalığıyla yozlaştırması kaçınılmazdır. Birinci Dünya Savaşından sonra ilginç bir toplumsal yapı mevcuttu; profesyonel edebiyat eleştirmenlerinin, tarihçilerin ve sosyal bilimcilerin hâlâ gözden kaçırdığı bu yapıyı uluslararası bir “şöhretler cemiyeti” olarak tanımlamak uygun olur. Bugün bile bu cemiyetin mensuplarının bir listesini yapmak çok zor olmayacaktır ve eninde sonunda dönemin en etkili yazarları oldukları ortaya çıkanlar arasında listedeki adların hiçbirine rastlamazsınız. 1920’lerin “enternasyonallerinin” 1930’lardaki kolektif dayanışma beklentilerinin hayal kırıklığını kaldıramadıkları doğrudur. Bununla birlikte, onların hiçbirinin, mensupları “şöhretin ışıltılı gücü” ile şımarmış bu apolitik cemiyetin ani ve topyekûn çöküşünden daha çabuk harap olmadığı, kalanları daha büyük bir umutsuzluğa sürüklediği bence inkâr edilemez bir gerçektir. Yirmili yılların apolitik şöhretleri felaketle baş etmekte şöhretsiz kalabalıklara kıyasla yetersiz kalmıştır, zira kalabalıklar sadece pasaportlarının koruyucu gücünden mahrum edilmişti. Stefan Zweig’in intihar etmeden kısa bir süre önce yazdığı ve yayınladığı otobiyografisi *Düünün Dünyası*’ndan feyz alarak konuşuyorum. Bildiğim kadarıyla, Zweig’in otobiyografisi bu tarifi güç ve elbette yanıltıcı fenomenin yazılı tek tanıklığıdır. Bu fenomenin *aura*’sı, şöhretin ışıltısının tadını çıkarma imkânına sahip olanlara, bugün “kimlik” olarak adlandırdığımız şeyin güvencesini veriyordu.

* William Blake’in *Love’s Secret* şiirinden: “Never seek to tell thy love / Love that never told can be.” (ç.n.)

** Bach, *Aria di Giovannini*. “Willst du dein Herz mir schenken, / So fang es heimlich an.” (ç.n.)